

RAZGLEDI**POMEN ZELENIH POVRŠIN ZA KAKOVOST BIVANJA
V MESTIH: RAZVOJ MISLI SKOZI ČAS**

AVTORJA

dr. Aleš Smrekar

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija; ales.smrekar@zrc-sazu.si

Jernej Tiran

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija; jernej.tiran@zrc-sazu.si

UDK: 911.375:712.25(497.4Ljubljana)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Pomen zelenih površin za kakovost bivanja v mestih: razvoj misli skozi čas

Pomen narave za človeka in stik z njo se v mestu kaže v zelenih površinah. Te so se s časom umestile v mestno strukturo. Ključno je razumevanje zelenih površin kot celote ne glede na lastništvo in dostopnost, torej javnih, poljavnih in zasebnih, saj je treba obravnavati vse »zeleno« kot enoten sistem mestne zelene strukture, ki koristi mestu na različnih ravneh. O zavestnem urejanju javnih zelenih površin lahko govorimo šele od prve polovice 19. stoletja. Vedno novi urbanistični koncepti so vse bolj izpostavljali pomembno vlogo zelenih površin v mestih, a v slovenskih mestih dolgo niso bili prepoznani kot posebna vrednota. V Ljubljani vseeno lahko sledimo razvoju pomena javnih, poljavnih in tudi zasebnih zelenih površin oziroma zelenih zemljišč.

KLJUČNE BESEDE

geografija, zelene površine, mesta, kakovost bivanja, urbanistično načrtovanje, Ljubljana

ABSTRACT

The importance of green areas for urban quality of life: The development of the concept over time

In cities the importance of nature and contact with it is reflected in green areas. Over time, these have become part of the urban structure. It is very important to understand green areas as a whole regardless of their ownership and accessibility (i.e., public, semi-public, and private) because the »green« must be treated as a uniform system of the urban green structure that benefits the city at various levels. Planned management of public green areas began properly developing in the first half of the nineteenth century. Repeatedly new urban planning concepts increasingly highlighted the important role of urban green areas. In Slovenian towns, green areas were not recognized as a special value for a long time. However, in Ljubljana one can trace the development of the importance of public, semi-public, and private green areas.

KEY WORDS

geography, green areas, cities, quality of life, urban planning, Ljubljana

Uredništvo je prispevek prejelo 1. oktobra 2013.

1 Uvod

Razvoj mest in mestne zgradbe je odraz prepletanja in menjavanja zgodovinskih obdobij, političnih razmer, arhitekturnih in urbanističnih smeri ter konceptov. Ti so se med seboj razlikovali tudi v razumevanju odnosa med človekom in naravo ter razumevanju potreb in dejavnosti človeka, kar se je med drugim odsevalo v spreminjajočem pomenu, vlogi in količini zelenih površin v mestih. Odnos človeka do zelenih površin je bil neločljivo povezan s procesom prostorskega širjenja mest ter se je večinoma kazal skozi reakcijo na izgubo človekovega stika z naravo in skozi težnjo po bolj zdravem, humanem bivalnem okolju. Pomen narave za človeka in stik z njo se v mestu kaže prav v zelenih površinah (Simoneti 1997, 44). Šuklje Erjavčeva (2006) ugotavlja, da je za današnji čas značilno povečano zanimanje ljudi in družbe kot celote za zelene površine v mestu. Skrb za človekovo življenjsko okolje, zdravo življenje in kakovostno preživljanje prostega časa je vse bolj v središču splošnega zanimanja, s tem pa postajajo vedno bolj izrazite tudi potrebe po neposrednem stiku in doživljanju narave (Šuklje Erjavec 2006). Zelene površine postajajo glavni simbolni in praktični element mestnega prostora, tudi z vidika »preživetja« sodobnih mest (Kos 2008, 7). V zadnjem času se je med pomembne zagovornike zelenih površin uvrstil tudi koncept trajnostnega urbanega razvoja, ki zelene površine prepozna kot enega ključnih elementov mestnega tkiva za doseganje večje stopnje sonaravnosti in s tem izboljšano kakovost bivanja za vse prebivalce mesta (Plut 2006). Da zavedanje o pomenu zelenih površin na splošno narašča, pričajo tudi siloviti in dlje časa trajajoči protesti v Istanbulu leta 2013, povod za katere je bila namera mestnih oblasti o rušenju mestnega parka Gezi (Medmrežje 1).

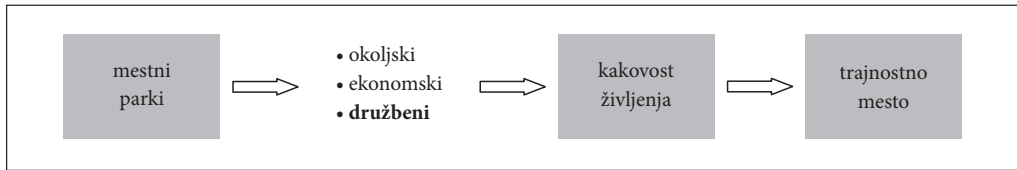
Čeprav je težnja po ozelenjevanju mest v različnih kulturah prisotna že vse od starega veka, pa je bila potrebna dolga pot do današnjega okrepljenega zavedanja o pomenu zelenih površin za kakovost bivanja v mestih. V prispevku želimo osvetliti ključne okoliščine, ki so vplivale na razvoj zelenih površin, zlasti od 19. stoletja naprej, ko se mesta začnejo prostorsko in prebivalstveno intenzivno širiti. Opredeliti želimo tudi ključne zgodovinske okoliščine in prevladujoče urbanistične tokove, ki so vplivali na današnji obseg, razporeditev in kakovost zelenih površin v Ljubljani, kot edinem slovenskem mestu z vsaj delno kakovostnimi podatki za daljše obdobje.

2 Zelene površine kot integralni del mestnega tkiva

Mesto je zapleten prostorski in družbeni pojav, katerega označuje večje število prebivalcev, strnjena poselitve, mestni način življenja in mestne dejavnosti (Vrišer 1984, 16). Za mesto so značilni: velikost pozidanega prostora, hierarhično razvejano prometno omrežje, koncentracija proizvodnje, storitev, potrošnje, ponudbe in povpraševanja. Mesto je tudi tehnični sistem, preplet infrastrukturnih objektov in naprav (Drozg 1999, 2). Po Plutu (2006, 9) urbano okolje lahko obravnavamo tudi kot močno antropogeno preoblikovane, deformirane naravne ekosisteme. Omenjene definicije nas napeljujejo k spoznanju, da je v mestih odprt, nepozidan prostor še kako pomemben in običajno predstavlja vrednoto šele takrat, ko ga začne primanjkovati.

Vprašanje zelenih površin v mestu nas neizogibno pripelje do vprašanja o odnosu med naravo in mestom. Zdi se, da je (dejaven) stik z naravo za človeka temeljnega pomena, saj se je moral več tisoč let prilagajati razmeram v naravi, na življenje v mestu pa naj ne bi bil prilagojen (Rozsak, Gomes in Kanner 1995; McMichael 2001). Človek ob stiku z naravo ne zadovoljuje samo materialnih potreb (hrana, voda, zavetje), pač pa tudi psihološke, čustvene in duhovne potrebe (Rozsak, Gomes in Kanner 1995). Pomen narave za človeka in stik z njo se v mestu kaže prav v zelenih površinah, ki jih je človek prinesel v novo, sicer antropogeno ustvarjeno bivalno okolje (Simoneti 1997, 44).

Zelene površine in odprt prostor sta izraza, ki ju pogosto uporabljamo kot sopomenki. Da bi rešili to nejasnost, so Swanwick, Dunett in Woolley (2003) predlagali zanimivo rešitev, da bi urbana območja delili na grajeno okolje in odprt prostor med zgradbami. Ta odprt prostor pa se deli na kategoriji



Slika 1: Mestni parki in trajnost mest (Chiesura 2004, 131).

sivih in zelenih površin. Sive površine razumejo kot zemljišča, sestavljena pretežno iz neprepustnih »tridih« materialov, kot je na primer beton. Zelene površine, tako javne kot tudi zasebne, pa so pretežno iz prepustnih »mehkih« materialov, kot so prst, travinje, grmičevje, drevesa in tudi voda.

Širše uveljavljeno razumevanje zelenih površin je Costa s sodelavci (2008, 2) predstavil kot skuppek vseh javnih odprtih površin v mestnem okolju, kjer prevladuje rastje in ki sestavljajo mestno zeleno strukturo. Zelene površine so namenjene aktivni ali pasivni rekreaciji oziroma posredno pozitivnemu čutenju, ki služi različnim potrebam prebivalcev za kakovostno življenje v mestih. Mestno zelenje je sistem vseh vrst javnih zelenih površin kot so parki, vrtovi, trgi, pokopališča in vrtilčki na eni strani ter gozdovi in druge zavarovane zelene površine v širšem mestnem sistemu na drugi strani (Costa s sodelavci 2008, 2).

Nekateri pa poleg javnih obravnavajo tudi poljavne in zasebne zelene površine (Simoneti 1997), saj razumejo vse »zeleno« kot enoten sistem, ki koristi mestu na različnih ravneh. Tako nekateri prištevajo k urbanim zelenim površinam celo kmetijska zemljišča (Encyclopedia of the City 2005, 340). Za kakovost bivanja v mestu so torej pomembne tudi zasebne zelene površine. Z njimi sicer ne upravlja mesto in niso dostopne vsakomur, a izrazito vplivajo na zaznavno podobo mesta in prispevajo k »zeleni masi« (Simoneti 1997, 43). Vendarle pa zasebne zelene površine ne morejo v celoti nadomestiti javnih, saj le slednje opravljajo funkcijo druženja prebivalstva znotraj skupnosti (Kellet 1982). Nekatere raziskave kažejo, da si tudi prebivalci individualnih hiš z vrtom v manjših mestih, kot sta Domžale in Grosuplje, želijo več javnih zelenih površin (Sulič in Kučan 2008) oziroma jih uporabljajo v enaki meri kot prebivalci večstanovanjskih objektov (Mlinar 1972).

Pomen javnih zelenih površin se razvija skladno z razvojem mest in družbenoekonomskimi razmerami, ki vplivajo nanj (Simoneti 1997, 50). Splošno sprejete definicije trajnostnih mest ne poznamo, zato sledimo številnim interpretacijam, ki vključujejo vidike mestnega prostorskega razvoja (slika 1). V nekaterih mestih so razvili lastne kazalnike, s katerimi poskušajo meriti kakovost življenja. Poleg okoljskih kriterijev, kot so varčevanje z energijo in vodo, ravnanje z odpadki ter prometna politika, so izjemno pomembni tudi kriteriji, ki kažejo kakovost življenja. Mednje uvrščamo takšne, kot so dostopnost do javnih zelenih površin in rekreacijskih območij. Vedno bolj je v ospredju tudi načelo, da razvoj trajnostnih mest ni samo izboljševanje abiotskih in biotskih vidikov urbanega življenja, temveč ima pomemben vpliv tudi na družbene vidike življenja v mestih, še posebej na osebno zadovoljstvo (Chiesura 2004, 130–131).

3 Od pomanjkanja zelenih površin do zavedanja o njihovem pomenu

Pomena zelenih površin kot sestavine mestnega »tkiva« so se zavedali že v starem veku, saj so bili že v mestih starega Egipta in Mezopotamije parki z antropogenimi vodnimi zemljišči. Zelene površine v obliki vrtov zasledimo pri starih Grkih in Rimljanih, v srednjem veku pa so značilni grajski in samostanski vrtovi. Pomen zelenih površin se je povečal v obdobju renesanse – z zamislijo o geometrično, po meri človeka oblikovanem in intimnem naravnem prostoru, ki ga je pozneje zamenjala monumentalna pompoznost baročnih parkov (Pogačnik 1999, 172). Konec 18. stoletja se je pod vplivom Rousseaujeve ideje »nazaj k naravi« okrepil pomen drevja in zelenih površin na splošno, na kar je pozitivno vplival

tudi padec mnogih mestnih obzidij, ki je povzročil večjo povezanost mest s podeželjem (De la Chevallerie 1994). Večje zelene površine so bile vse do 19. stoletja bolj ali manj v zasebni lasti in zaprte za javnost (Pogačnik 1999, 172).

O zavestnem urejanju javnih zelenih površin lahko govorimo šele v prvi polovici 19. stoletja po industrijski revoluciji in okoljskih problemih naglo rastočih industrijskih mest. Higijenske in zdravstvene razmere delavstva v takratnih mestih so se začele močno poslabševati, kar je zmanjševalo proizvodnjo in ogrožalo obstoječi družbeni red (Gantar 1984, 65), zaradi česar so mestne uprave začele stremeti k ustvarjanju boljših življenjskih razmer za prebivalce (Simoneti 1997, 52). Tako so se v Veliki Britaniji konec prve polovice 19. stoletja pojavili prvi javni parki (Dempsey 2012). Zelo zanimiv je bil začetek organiziranega vrtičkarstva kot oblike rabe zelenih površin, katerega pobudnik je bil nemški zdravnik Daniel Gottlob Schreber (1808–1860) iz Leipziga. Tovarnarjem je predlagal, da delavcem preskrbijo manjše najemno zemljišče, kjer bi se lahko v prostem času ukvarjali z vrtnarjenjem. Bil je prepričan, da bi vrtičkarjem moral biti vrtiček sredstvo za krepitev telesa, razvedrilo, zapolnjevanje prostega časa in tudi odvracanje od slabih navad (Jamnik, Smrekar in Vrščaj 2009, 64). K odprtju novega poglavja v načrtovanju mest je odločno pripomogel tudi Frederick Law Olmstedt (1822–1903) s svojimi parkovnimi ureditvami v ameriških mestih. Menil je, da je v naravi moralna moč, ki utegne izboljšati mesto in omogočiti ljudem polnejše življenje (Ogrin 1993, 366). S svojimi nazori se je približal utopičnim socialistom in njihovim idejam o idealno urejenih mestih z uravnoteženo razporeditvijo javnega dobrega za vse prebivalce in zahtevami po več zelenja v mestih (Gantar 1984, 60; Simoneti 1997, 52).

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so se pojavili nekateri novi urbanistični koncepti, pomembni za razvoj zelenih površin. Eden najbolj znanih je Howardov koncept vrtnega mesta, ki je predvidel ustanavljanje manjših, med seboj dobro povezanih mest v vplivnem območju večjega mestnega središča. Mesta naj bi ločevale obsežne kmetijske in zelene površine ter gozd. Howardov cilj je bil oblikovanje takšne-



BOJAN ERHARTIC

Slika 2: Zelene površine so na vedno bolj nenavadnih lokacijah. Park Promenade Plantée v Parizu je na viaduktu, po katerem so do nedavnega vozili vlaki.

ga mesta, ki bi omogočilo ponovno združitve človeka z naravo, hkrati pa je želel združiti prednosti življenja v mestu s prednostmi življenja na podeželju (Howard 1970). Tudi idejo vrtnega mesta lahko razumemo kot odgovor na slabe življenjske razmere v takratnih velemestih, pri čemer je bila zaradi poudarjene težnje po dekoncentraciji pozneje uničujoča ne le za velemesta, pač pa tudi za naravo, saj je pomembno vplivala na razmah okolju škodljive suburbanizacije, kar Jacobs (2009, 494) označuje kot ceno, ki smo jo morali plačati »... za trud za zblížanje z idealizirano naravo in pobeg iz »nenaravnih« velikih mest ...«.

Zelene površine se kot pomembna prostorska prvina pojavijo tudi v konceptu soseske, ki ga je razvil Clarence Perry v 20. letih 20. stoletja. Koncept soseske temelji na načelu zadovoljevanja človekovih potreb ter v soseski med drugim predvideva parke in rekreacijska zemljišča v skupni površini najmanj 10 %, ki so v glavnem namenjene družbenim stikom (Medmrežje 2).

Atenska listina (1933), ki je močno vplivala na razvoj mestnega načrtovanja po 2. svetovni vojni, je zelenim površinam namenila novo, bolj aktivno vlogo pri načrtovanju mest. Vsebina Atenske listine med drugim izhaja iz spoznanj o pomenu prostega časa kot ene od temeljnih človekovih funkcij ter slabih bivalnih razmer, ki so tudi posledica premajhne količine in neustrezne razporeditve uporabnih zelenih površin. Atenska listina zelenim površinam nameni pomembno vlogo prek preživljanja prostega časa in rekreacije ter smiselnega obkrožanja stanovanjskih objektov, poudarjena pa je tudi njihova členitvena funkcija za ločevanje industrijskih območij od stanovanjskih (Medmrežje 3).

Dediščina teh misli se je v razvoju slovenskih mest zaradi relativno pozne urbanizacije v večji meri odrazila šele po 2. svetovni vojni. V 19. in na začetku 20. stoletja so bile večje zelene površine v slovenskih mestih omejene na posamezne mestne parke, gozdove in drevorede, ki pa večinoma niso nastali načrtno, ampak kot posledica naravnih razmer in prizadevanj nekaterih posameznikov. Nekateri parki so bili zaprti za javnost – tako so Zoisove vrtove v Ljubljani za javnost odprli šele leta 1789, mestni



ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANČIČA

Slika 3: Zasnova parka Tivoli sega na začetek 19. stoletja; posneto iz letala pred 2. svetovno vojno.

park v Murski Soboti pa šele po razpadu Avstro-Ogrske. Ključni trenutek, ki je botroval nastanku Tivoljskega parka v Ljubljani (slika 3), je predstavljala zasaditev Lattermannovih drevoredov, ki jih je mestna uprava začela urejati leta 1814 (Holz 1997). Glavni funkciji zelenih površin v tistem času sta bili sprehajanje in posedanje. Ker so bila slovenska mesta takrat še zelo majhna, večina hiš pa je imela lastne vrtove, so zelene površine v svoji podobi in količini večinoma zadoščale potrebam prebivalcev (Ogulin 1995).

4 Od ideje »zelenih« sosesk v povojnem obdobju do njenega »zatona« po letu 1991 na primeru Ljubljane

V Sloveniji predstavlja po 2. svetovni vojni velik mejnik v načrtovanju zelenih površin mednarodni simpozij »Zelenje v urbanem okolju« leta 1970. Simpozij je prinesel svež veter v načrtovanje zelenih površin v grajenem okolju, saj so v Ljubljano prišli najbolj ugledni strokovnjaki iz Evrope in predstavili primere dobrih praks iz njihovih domačih okolij. Ugotavljali so, da se delež zelenja v mestu ves čas zmanjšuje, število prebivalcev oziroma potencialnih uporabnikov pa povečuje; opozarjali so na izgubo zelenih površin na račun urbanističnih posegov v »tkivo« mesta, na primer ob novih prometnicah in med različnimi rabami prostora. Večje, urejene in strnjene zelene površine, kot so mestni parki, pa so se kljub manjšim krčenjem (na primer Tivoli) uspele ohraniti. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je bilo pri gradnji novih sosesk (na primer Litostroj in Savsko naselje) zaznati upoštevanje pomembnosti zelenih površin, vendar so bile omejene na »okrasne zelenice« brez uporabne vrednosti za prebivalce (Jančar 1970, 184). Že takrat pa so ugotavljali, da so zelene površine bolj obiskane in



Slika 4: Zelena klina v Ljubljani (Generalni plan ... 1965).

koristne, če so urejene tako, da ustrezajo različnim potrebam prebivalcev vseh starosti po gibanju, počitku, igri ali športu (Jančar 1970, 184). Generalni plan urbanističnega razvoja Ljubljane (1965) je dokument, ki naj bi prvič prinesel zelenim površinam enakovredno veljavo v primerjavi z drugimi kategorijami (Jančar 1970, 180). Temeljna izhodišča v Generalnem planu (1965) so bila, da je Ljubljana obdana in prepletena z zelenjem; močni zeleni pasovi segajo v mestno jedro in tvorijo skupaj z zelenim pasom, ki obdaja mesto, povezan sistem. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja smo bili priča gradnji sosesk, kjer so se njihovi načrtovalci spraševali o kakovosti bivanja v naseljih kot celoti ter kompleksnih odnosih med objekti ter preostalim prostorom (vrtovi, javne zelenice, rekreacijska zemljišča in podobno) (Gazvoda 2001, 41). Takšni, še danes kakovostno urejeni ljubljanski soseski iz sedemdesetih in osemdesetih let, sta Štepanjsko naselje in Fužine. Iz istega obdobja je tudi 33-kilometrski zeleni obroč na mestu bodoče žice, ki je obdajala Ljubljano med 2. svetovno vojno, tako imenovana Pot spominov in tovarištva (danes Pot; slika 5).

Z družbeno-političnimi spremembami v začetku devetdesetih let 20. stoletja pa je prišlo do bistvenih sprememb tudi pri gradnji stanovanjskih sosesk, ki niso bile več tako velike kot do leta 1991, ko so jih gradila podjetja v družbeni lasti. Soseske so nastajale, ko so zasebni investitorji hlastali za ogromnimi dobički tudi na račun višanja gostote pozidave (Gazvoda 2001, 38). Javnim in zasebnim zelenim površinam se je z gradnjo novejših tako imenovanih elitnih blokovskih sosesk, na primer Župančičeve jame v devetdesetih letih 20. stoletja in Mosteca nekaj let kasneje, pridružil povsem nov sklop tako imenovanih poljavnih zelenih površin. Tako Simonetijeva (1997) pojmuje notranje kareje med bloki, ki so težje dostopni. V vzhodnoevropskih mestih so se v obdobju 1990–2006, podobno kot v Ljubljani, kljub upadu števila prebivalcev zmanjševale zelene površine. V zahodnoevropskih in južnoevropskih mestih pa se je nasprotno v enakem obdobju obseg zelenih površin povečal (Kabish in Haase 2013).



BOJAN ERHARTIČ

Slika 5: 33 km dolga Pot okoli Ljubljane predstavlja zeleni rekreacijski obroč meščanov.

V Ljubljani šele v zadnjih letih sledimo tudi urejanju zelenih površin, kot na primer spreminjanje zasebnih vrtičkov na »nikogaršnji zemlji« v javne parke ob Žalah (Smrekar, Erhartič in Šmid 2009) in povečevanju ter urejanju mestnih zelenih površin ob rečnih obrežjih Ljubljanice in Save, poleg tega pa tudi povsem nova ureditev Severnega parka zunaj stanovanjskih sosesk. Morda so v Ljubljani zaznali pomemben premik v razmišljanju o nujnosti zelenih površin, kar dokazuje tudi uspešna kandidiranja za Zeleno prestolnico Evrope (Medmrežje 4).

5 Sklep

Pomen narave za človeka in stik z njo se v mestu kaže prav v zelenih površinah. Te so se s časom umestile v mestno strukturo kot enakovredna, nenadomestljiva prostorska prvina z oblikovalsko strukturnimi, funkcionalno-programskimi in zdravstveno-higienskimi funkcijami (Simoneti 1997, 44). Ključno je razumevanje zelenih površin kot celote ne glede na lastništvo in dostopnost, torej javnih, poljavnih in zasebnih, saj je treba obravnavati vse »zeleno« kot enoten sistem mestne zelene strukture, ki koristi mestu na različnih ravneh.

Potrebna je bila zelo dolga pot, vse od starega Egipta, da se danes tako okrepljeno zavedamo pomena zelenih površin za kakovost bivanja v mestih. Zelene površine so izjemno pomembne tudi na simbolni ravni odnosa med naravo in človekom. Meščan z vedno bolj ob narave odtujenim načinom življenja kljub vsemu dokazuje, da je dejaven stik z naravo še vedno temeljnega pomena za njegovo preživetje. Zato tudi prihaja do vse večje želje ljudi po življenju v trajnostnih mestih, kjer prepoznavamo zelene površine kot enega ključnih elementov mestnega tkiva za doseganje večje stopnje trajnosti. O zavestnem urejanju javnih zelenih površin lahko govorimo šele od prve polovice 19. stoletja, vzporedno z nastankom večjih industrijskih aglomeracij. Vedno novi urbanistični koncepti so kasneje vse bolj izpostavljali pomembno vlogo zelenih površin v mestih.

Ker so slovenska mesta večinoma majhna po površini in se ponašajo z dobro dostopnostjo do naravnega okolja, zelene površine v njih dolgo niso bile prepoznane kot posebna vrednota (Špes 1998). V slovenskih mestih so v manjši meri zastopane tudi zaradi večinoma dobro ohranjenih srednjeveških zasnov in tlorisov, v katerih ni bilo prostora za zelene površine.

Šuklje Erjavčeva (2006, 4) ugotavlja, da je večina obstoječih javnih zelenih površin v slovenskih mestih slabo zasnovanih, programsko in oblikovno siromašnih, tipološko in vsebinsko neprepoznanih, slabo urejenih in vzdrževanih ter tudi neustrezno uporabljanih. Zato so zelene površine vedno bolj izpostavljene pritiskom po pozidavi, s tem pa naša mesta izgubljajo pomembne potenciale za kakovostno urejanje v smeri povečevanja bivalne kakovosti. Vendarle pa lahko poudarimo, da se stanje javnih zelenih površin pri nas vseeno izboljšuje, še zlasti to velja za večja mesta kot so Ljubljana, Maribor, Celje in Koper.

Glavne raziskovalne vrzeli na temo zelenih površin, ki bi jih bilo treba podrobneje preučiti in so ključne za bolj trajnosten način življenja v slovenskih mestih, so:

- kaj je ključno, da ljudje začnejo v večji meri uporabljati zelene površine, ko sta izpolnjena pogoja velikosti in dostopnosti (Schipperijn s sodelavci 2010),
- kvantifikacija koristi zelenih površin (James s sodelavci 2009),
- pomen zelenih površin in njihove lastnosti (kakovost, dostopnost) za različne skupine prebivalstva (James s sodelavci 2009),
- pomen zelenih površin za fizično aktivnost, zdravje, zadovoljstvo, počutje... (Maller s sodelavci 2009) in
- potreba po večji vključenosti javnosti v načrtovanje in urejanje zelenih površin (Simoneti 1997).

V javnosti je močno odmevala tudi nedavna raziskava (White s sodelavci 2013), ki je potrdila, da imajo ljudje, ki živijo v mestnih okoljih z večjim deležem zelenih površin, višjo stopnjo blaginje in nižjo stopnjo mentalnega stresa v primerjavi s tistimi, ki živijo v okoljih z manjšim deležem zelenih površin.

Za konec pa si privoščimo še terminološki razmislek. Danes povsem uveljavljeni termini kot so kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča, vodna zemljišča, pozidana zemljišča, neplodna zemljišča in podobno

so bili v preteklosti površine in ne zemljišča. Površina je preveč splošen izraz, zato bi bilo verjetno smiselno nadomestiti termina zelene površine in tudi prometne površine z zelenimi zemljišči in prometnimi zemljišči. Poleg tega pa bi dosegli tudi večje poenotenje prostorskih terminov.

6 Viri in literatura

- Chiesura, A. 2004: The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning* 68-1. Amsterdam. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2003.08.003
- Costa, S. C., Allan G., Kasperidus, H., Šuklje-Erjavec, I., Mathey, J. (ur.) 2008: *GreenKeys @ Your City: A Guide for Urban Green Quality*. Dresden.
- De la Chevallerie, H. 1994: Park Tivoli v evropski primerjavi. Tivoli: ljubljanski mestni park. Ljubljana.
- Dempsey, N. 2012: Neighbourhood design: Green areas and parks. *The International Encyclopedia of Housing and Home*. Oxford.
- Drozg, V. 1999: *Opredelitev naselij, upravičenih do statusa mesto*. Elaborat, Služba za lokalno samoupravo Vlade Republike Slovenije. Maribor.
- Encyclopedia of the City*. London, 2005.
- Gantar, P. 1984: *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*. Ljubljana.
- Gazvoda, D. 2001: *Vloga in pomen zelenega prostora v novejših slovenskih stanovanjskih soseskah*. Urbani izziv 12-2. Ljubljana. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2001-12-02-004
- Generalni plan urbanističnega razvoja Ljubljane. Ljubljanski urbanistični zavod. Ljubljana, 1966.
- Holc, E. 1997: *Ljubljanski kongres 1821*. Ljubljana.
- Howard, E. 1970: *Garden Cities of Tomorrow*. London.
- Jacobs, J. 2009: *Umiranje in življenje velikih ameriških mest*. Ljubljana.
- James, P., Tzoulas, K., Adams, M. D., Barber, A., Box, J., Breuste, J., Elmquist, T., Frith, M., Gordon, C., Greening, K. L., Handley, J., Haworth, S., Kazmierczak, A. E., Johnston, M., Korpela, K., Moretti, M., Niemela, J., Pauleit, S., Roe, M. H., Sadler, J. P., Ward Thompson, C. 2009: *Towards an integrated understanding of green space in the European built environment*. *Urban Forestry and Urban Greening* 8-2. Jena. DOI: 10.1016/j.ufug.2009.02.001
- Jamnik, B., Smrekar, A., Vrščaj, B. 2009: *Vrtičkarstvo v Ljubljani*. *Geografija Slovenije* 21. Ljubljana.
- Jančar, M. 1970: *Problematika javnega zelenja na območju Ljubljane*. *Zelenje v urbanem okolju: zbornik mednarodnega simpozija*. Ljubljana.
- Kabish, N., Haase, D. 2013: *Green spaces of European cities revisited 1990–2006*. *Landscape and Urban Planning* 110. Amsterdam. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2012.10.017
- Kellet, J. E. 1982: *The private garden in England and Wales*. *Landscape and Urban Planning* 9. Amsterdam. DOI: 10.1016/0304-3924(82)90002-8
- Kos, D. 2008: *Narava v mestu ali mesto v naravi? Urbani izziv 19-2*. Ljubljana. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2008-19-02-001
- Maller, C., Townsend M., Leger, S. L., Henderson-Wilson, C., Pryor, A., Prosser, L., Moore, M. 2009: *Healthy Parks, Healthy People: The Health Benefits of Contact with Nature in a Park Context*. Medmrežje: <http://www.georgewright.org/262maller.pdf> (28. 8. 2013).
- McMichael, T. 2001: *Human Frontiers, Environments and Disease: Past Patterns, Uncertain Futures*. Cambridge.
- Medmrežje 1: <http://www.dnevnik.si/svet/zeleno-luc-za-rusenje-parka-gezi-v-turciji> (13. 8. 2013).
- Medmrežje 2: http://en.wikipedia.org/wiki/Neighbourhood_unit (28. 8. 2013).
- Medmrežje 3: <http://modernistarchitecture.wordpress.com/2010/11/03/ciam%E2%80%99s-%E2%80%99Cthe-athens-charter%E2%80%9D-1933/> (15. 8. 2013).
- Medmrežje 4: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/v-srediscu/82949/detail.html> (13. 8. 2013).
- Mlinar, Z. 1972: *Namembnost in izraba zelenih površin v Ljubljani: anketna raziskava: mnenja ljubljancanov o ureditvi Tivolija in Rožnika*. Ljubljana.

- Ogrin, D. 1993: Vrtna umetnost sveta. Pregled svetovne dediščine. Ljubljana.
- Ogulin, A. 1995: Zgodovinske plasti zelenja v razvoju mesta in njihova potencialnost za sodobni zeleni sistem Ljubljane. Diplomsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Plut, D. 2006: Mesta in sonaravni razvoj. Geografske razsežnosti in dileme urbanega sonaravnega razvoja. Ljubljana.
- Pogačnik, A. 1999: Urbanistično planiranje. Ljubljana.
- Roszak, T., Gomes, M. E., Kanner, A. D. 1995: Ecopsychology: Restoring the Earth, Healing the Mind. San Francisco.
- Schipperijn, J., Stigsdotter, U. K., Randrup, T. B., Troelsen J. 2010: Influences on the use of urban green space – a case study in Odense, Denmark. Urban Forestry and Urban Greening 9-1. Jena. DOI: 10.1016/j.ufug.2009.09.002
- Simoneti, M. 1997: Mestne zelene površine. Med ljubiteljstvom in stroko. Ljubljana.
- Smrekar, A., Erhartič, B., Šmid Hribar, M. 2011: Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Georitem 16. Ljubljana.
- Sulič, K., Kučan, A. 2008: Analiza potreb po javnih zelenih površinah v Grosupljem. Urbani izziv 19-2. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2008-19-02-006
- Swanwick, C., Dunnett, N., Woolley, H. 2003: Nature, role and value of green spaces in towns and cities: an overview. Built Environment 29-2. Oxford. DOI: 10.2148/benv.29.2.94.54467
- Špes, M. 1998: Degradacija okolja kot dejavnik diferenciacije urbane pokrajine. Geographica Slovenica 30. Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. 2006: Podrobnejša pravila načrtovanja in urejanja javnih zelenih površin v mestih in naseljih: konkurenčnost Slovenije 2001–2006. Končno poročilo o rezultatih raziskovalnega dela. Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1984: Urbana geografija. Ljubljana.
- White, M. P., Alcock, I., Wheeler, B. W., Depledge, M. H. 2013: Would you be happier living in a greener urban area? A fixed-effects analysis of panel data. Psychological Science 24-6. New York. DOI: 10.1177/0956797612464659

7 Summary: The importance of green areas for urban quality of life: The development of the concept over time

(translated by DEKS d. o. o.)

People's relationship with green areas has been inseparably connected with the spatial expansion of cities and has been largely reflected through the reaction to the loss of human contact with nature. Green areas are becoming the main symbols and a practical element of urban space from the viewpoint of modern cities' »survival« (Kos 2008, 7).

This article highlights the key circumstances that affected the development of green areas, especially from the nineteenth century onwards, when cities began to expand intensively in terms of space and population. It defines the key historical circumstances and predominant urban planning trends that influenced the size, distribution, and quality of the green areas in Ljubljana.

A widely accepted definition of green areas was introduced by Costa (2008, 2), who stated that green areas are the sum of all open public areas in an urban environment that are dominated by vegetation and make up the urban green structure. In addition to public green areas, some researchers also distinguish semi-public and private green areas (Simoneti 1997).

Planned management of public green areas only began in the first half of the nineteenth century, after the industrial revolution and ecological problems in rapidly growing industrial cities. Thus, the first public parks appeared in the UK around 1850 (Dempsey 2012). Very interesting was the introduction of organized plot gardening as a form of using green areas by the German doctor Daniel Gottlob

Schreber (1808–1860) from Leipzig (Jamnik et al. 2009, 64). Frederick Law Olmsted (1822–1903) and his park layouts in U.S. cities greatly contributed to a new chapter in urban planning (Ogrin 1994, 366). One of the best-known urban planning concepts important for the development of green areas at the end of the nineteenth century was Ebenezer Howard's concept of a garden city, which envisaged establishing smaller, well-interconnected cities within the area of influence of a larger urban center (Howard 1970). As an important spatial element, green areas were also included in the concept of the neighborhood unit, which Clarence Perry developed in the 1920s (Medmrežje 2). The Athens Charter (1933), which strongly influenced the development of urban planning after the Second World War, assigned a new, more active role to green areas (Medmrežje 3).

Due to relatively late urbanization, these ideas were largely reflected in the development of Slovenian towns only after the Second World War. In the nineteenth century and the beginning of the twentieth century, major green areas in Slovenian towns were limited to individual town parks, woods, and tree-lined avenues, which were largely unplanned. In the 1950s and 60s, the importance of green areas was taken into account in the development of new residential neighborhoods (e.g., Litostroj and Savsko Naselje in Ljubljana), but they were limited to »decorative green areas« with no applied value for the residents (Jančar 1970, 184). A major milestone in planning green areas in Slovenia and especially in Ljubljana was the exceptionally high-quality international symposium »Zelenje v urbanem okolju« (Greenery in the Urban Environment) in 1970, which brought a breath of fresh air to planning green areas in the built environment. In the 1970s and 80s, neighborhoods were built by taking into account quality of life in the settlements as a whole and the complex relationships between the structures and the remaining space (yards, public green areas, recreational areas, and so on; Ivanšek 1984, 31–32). Good examples of this are the Štepanjsko Naselje and Fužine neighborhoods in Ljubljana, which continue to have a high-quality layout today.

The social and political changes in the early 1990s also caused significant changes in the construction of residential neighborhoods. They were built by private investors that were interested in large profits even if that increased the density of construction (Gazvoda 2001, 38). With the construction of new »elite« neighborhoods with multistory apartment buildings such as Župančičeva Jama in the 1990s and Mostec a few years later, green areas were complemented by a completely new set of semi-public green areas. This is how Simoneti (1997) refers to the internal courtyards between the apartment buildings that are not easily accessible to the general public.

Planning green areas in Ljubljana can only be observed in recent years; for example, converting squatters' garden plots on »no man's land« into public parks next to the Žale Cemetery (Smrekar et al. 2009) and increasing and arranging green areas along the banks of the Ljubljanica and Sava.

The main research gaps regarding green areas that should be studied in greater detail and are key to a more sustainable lifestyle in Slovenian urban centres, including Ljubljana, include the following:

- Key factors that make people use green areas to a greater extent when the conditions of size and accessibility are met (Schipperijn et al. 2010);
- Quantifying the benefits of greens areas (James et al. 2009);
- The importance of green areas and their features (quality, accessibility) for various groups of the population (James et al. 2009);
- The importance of green areas for physical activity, health, personal satisfaction, wellbeing, and so on (Maller et al. 2008);
- The need for greater inclusion of the public in planning and arranging green areas (Simoneti 1997).

